

Recenzja rozprawy doktorskiej mgra Mateusza Pazdeja

Bezpieczeństwo energetyczne w polityce Unii Europejskiej w XXI wieku,

Poznań 2020, ss. 474, napisanej pod kierunkiem naukowym prof. dr. hab. Bogdana

Koszela, promotor pomocniczy: dr hab. Adam Barabasz

Recenzja rozprawy doktorskiej Pana mgra Mateusza Pazdeja została przygotowana na podstawie decyzji Rady Naukowej dyscyplin: nauki o polityce i administracji, nauki o komunikacji społecznej i mediach oraz nauki o bezpieczeństwie Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (*pismo z dnia 28 września 2020 r. podpisane przez Dziekana Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa, Prof. UAM dr hab. Andrzeja Stelmacha*).

Przedmiot, cel i zakres badań oraz cezura czasowa

Przedmiotem rozprawy mgr Mateusz Pazdej uczynił „bezpieczeństwo energetyczne Unii Europejskiej w XXI wieku, w wymiarze politycznym, ekonomicznym i prawnym” (s. 11). Należy zauważyć, że Autor dokonał trafnego wyboru problemu badawczego; znajduje on uzasadnienie w wymiarze teoretycznym i praktycznym.

Zamierzeniem Doktoranta było „zwrócenie uwagi na problem globalnych zależności surowcowych oraz implikacji polityki energetycznej Unii Europejskiej w XXI wieku” (s. 12). Za ważną część badań uznał on „przeanalizowanie zagadnień dotyczących wymiaru politycznego”, przy czym „szczególny nacisk [...] położy na aktualną pozycję Unii Europejskiej na arenie międzynarodowej. [...] konieczne będzie z pewnością zarysowanie kontekstu ekonomiczno-prawnego [...]” (12-13). Co więcej, celem było zdefiniowanie bezpieczeństwa energetycznego „w odniesieniu do regionów i krajów, a także poprzez wskazanie na jego różnorodność interpretacyjną w literaturze przedmiotu [...]” (s. 13). Punktem odniesienia dla tak nakreślonego problemu badawczego jest główne pytanie badawcze: „Jakie są skutki zależności od surowców (dla bezpieczeństwa energetycznego Unii

Europejskiej, a co za tym idzie – bezpieczeństwa politycznego, ekonomicznego i prawnego poszczególnych krajów członkowskich) oraz ich wykorzystywania jako narzędzia osiągania celów politycznych?” i szczegółowe pytania badawcze: 1) „Czym jest bezpieczeństwo energetyczne w XXI wieku? 2) Jaka jest geneza i rozwój europejskiej polityki energetycznej? 3) Na czym polega proces tworzenia polityki energetycznej Unii Europejskiej? 4) Jakie są priorytety i cele polityki energetycznej krajów UE? 5) Na czym opiera się zewnętrzny i wewnętrzny wymiar polityki energetycznej Unii Europejskiej? 6) Jaką funkcję pełnią systemy regulacyjne rynków energetycznych w krajach Unii Europejskiej? 7) Na jakich źródłach prawa oparty jest system prawny Unii Europejskiej? 8) Czym są odnawialne źródła energii? 9) Na czym opiera się rynek odnawialnych źródeł energii w krajach Unii Europejskiej? 10) Jaka jest przyszłość alternatywnych źródeł energii i scenariusze rozwoju w polityce energetycznej Unii Europejskiej?” (s. 14-15). Pytania badawcze zostały sformułowane bardzo konkretnie; wątpliwości dotyczą konieczności stawiania pytania o istotę odnawialnych źródeł energii (pytanie badawcze nr 7).

Jako cezurę pracy mgr Pazdej przyjął umownie XXI wiek, przy czym końcową cezurę wyznacza rok 2016 związany z zakończeniem prowadzenia badań przez Doktoranta (s. 14).

Doktorant przyjął główną hipotezę: „zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego jest współcześnie zasadniczym determinantem bezpieczeństwa państwa i jednym z głównych celów jego polityki bezpieczeństwa. Od sektora energetycznego uzależnione są gospodarki państw na całym świecie, zwłaszcza kraje należące do Unii Europejskiej, a surowce energetyczne niejednokrotnie w historii stanowiły przedmiot konfliktów. Współcześnie zaś, stanowią instrument oddziaływania politycznego na obszarze Unii Europejskiej i kształtowania założeń geostrategii uczestników życia międzynarodowego w różnych regionach i krajach członkowskich” (s. 15). Sformułował również hipotezy szczegółowe: H1. „Unia Europejska to jeden z naczelných światowych konsumentów surowców energetycznych a kwestia samego bezpieczeństwa energetycznego staje się zasadniczym wyznacznikiem jej funkcjonowania na forum międzynarodowym”; H2. „Energia ze źródeł odnawialnych stała się współcześnie ważnym uczestnikiem europejskiego rynku energii, zaś alternatywne źródła energii stanowią poważną konkurencję dla źródeł konwencjonalnych, nie tylko ze względów polityczno-ekonomicznych, ale również ekologicznych”; H3. „Kwestia odpowiedniego ujęcia prawnego bezpieczeństwa energetycznego może być jedną z kluczowych dla przyszłości Wspólnoty Europejskiej. W momencie, w którym w wielu państwach na sile zyskują ruchy eurosceptyczne coraz bardziej realna staje się perspektywa rozpadu Unii Europejskiej, wystąpienia z niej części państw lub co najmniej zahamowania postępującej integracji.

Przeprowadzona analiza historyczno-ekonomiczna, w odniesieniu do obowiązujących aktów prawnych, zwraca uwagę na fakt, iż bezpieczeństwo energetyczne jest współcześnie ważnym elementem stabilizującym sytuację w każdym kraju z osobna, jak i w całej Unii Europejskiej i gdyby tego bezpieczeństwa zabrakło, cała Wspólnota Europejska mogłaby być zagrożona” (s. 15). Należy stwierdzić, że hipotezy badawcze nie zostały sformułowane ogólnikowo, co umożliwiło ich empiryczne zweryfikowanie. Wątpliwości dotyczą nazbyt rozbudowanego i kategoriycznego stwierdzenia zawartego w H3.

Uwagi metodologiczne

Realizacji przyjętych w pracy celów i weryfikacji hipotez badawczych posłużyły stosowane w naukach społecznych teoretyczne, empiryczne i „mieszane” metody badawcze (s. 16). Przy czym, jak pisze we wstępie mgr M. Pazdej, „na etapie badań właściwych” zostały zastosowane metody „mieszane”: obserwacja pośrednia, metoda porównawcza, analiza i synteza, wnioskowanie dedukcyjne i indukcyjne, wnioskowanie przez analogię i metoda scenariuszy rozwoju. Metody i narzędzia badawcze zostały szczegółowo opisane przez Doktoranta (s. 16-18). Dobór metod i narzędzi badawczych należy uznać zasadniczo za poprawny, niemniej jednak przy tak sformułowanym problemie badawczym wydaje się uzasadnione wykorzystanie również metody analizy instytucjonalno-prawnej (studiowanie aktów normatywnych).

Struktura i treść rozprawy

Rozprawa doktorska obejmuje sześć rozdziałów, wstęp, wnioski i bibliografię. Na końcu pracy zostały zamieszczony wykaz tabel i rysunków. Konstrukcja dysertacji została podporządkowana założeniom merytoryczno-metodologicznym; kryterium chronologiczno-przedmiotowe wyodrębnienia poszczególnych rozdziałów/podrozdziałów jest uzasadnione.

We wstępie Doktorant przybliżył kolejno przedmiot, cel i zakres rozprawy, cezurę pracy, sformułował główne i szczegółowe pytania badawcze oraz nakreślił hipotezę główną i hipotezy szczegółowe, scharakteryzował metody i narzędzia badawcze, omówił strukturę pracy oraz dokonał przeglądu podstawy źródłowej rozprawy. Wstęp cechuje właściwy układ i odpowiada przyjętym standardom, jednakże Doktorant nie odniósł się szerzej do podstawy źródłowej dysertacji pisząc, że „podstawową bazę źródłową stanowią będą źródła unijne i opracowania literatury obcej” (s. 20). Niejasny jest przekaz zawarty w następującym zdaniu: „Jeżeli chodzi o dokumenty, deklaracje, strategie polityczne, a także przemówienia przywódców politycznych, szczególnie przydatne mogą okazać się opracowania statystyczne,

m.in.: raporty roczne BP Statistical Review, World Energy Outlook, a także analizy Country Analysis Briefs EIA” (s. 22). Podobne wątpliwości odnoszą się do następujących stwierdzeń: „Rozprawa traktuje o problemach współczesnego wymiaru bezpieczeństwa energetycznego” oraz „Praca stanowi ponadto próbę całościowego spojrzenia na wymienione zagadnienia, i poniekąd syntetyczną analizę aktualnego bilansu energetycznego świata” (s. 12).

W rozdziale pierwszym mającym charakter wprowadzający [*Międzynarodowe bezpieczeństwo energetyczne w XXI wieku*] Doktorant przedstawił ewolucję pojęcia „bezpieczeństwo” w teorii stosunków międzynarodowych (w układzie: realizm/neorealizm, liberalizm/neoliberalizm, konstruktywizm) oraz w nauce o bezpieczeństwie (*security studies*). Zaprezentował ujęcia definicyjne energetyki oraz techniczne aspekty energetyki w podziale na sektory: elektroenergetyka, gazownictwo i energetyka jądrowa. Następnie przedstawił wpływ polityki energetycznej na bezpieczeństwo gospodarcze państwa. W ostatniej części rozdziału odniósł się do istoty bezpieczeństwa energetycznego, opisał instytucje i podmioty uczestniczące w kształtowaniu bezpieczeństwa energetycznego, zagrożenia i wyzwania dla bezpieczeństwa energetycznego oraz zestawiał elementy oceny systemu bezpieczeństwa energetycznego (w formie tabeli). Nietrafne są następujące stwierdzenia: „Bezpieczeństwo w naukach międzynarodowych [...]” (s. 31) oraz „[...] w takim czterofazowym modelu na gruncie nauk o bezpieczeństwie, ukształtowały się założenia bezpieczeństwa energetycznego jako oddzielnej dyscypliny poznawczej” (s. 50), jak również „Bezpieczeństwo energetyczne, jego polityka, strategia [...]” (s. 93). Nie można się zgodzić z mgr Pazdejem, że „Bezpieczeństwo energetyczne obok konkurencyjności i ochrony środowiska jest jednym z trzech fundamentalnych kierunków polityki energetycznej Unii Europejskiej” (s. 69). Jest to jeden z celów polityki energetycznej Unii Europejskiej.

Rozdział drugi [*Geneza i rozwój europejskiej polityki energetycznej (od Wspólnot Europejskich do Unii Europejskiej)*] poświęcony został ewolucji polityki energetycznej WE/UE, poczynsz od Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali oraz Europejskiej Wspólnoty Energii Atomowej. Dużo miejsca w rozdziale Autor poświęcił kwestii światowego kryzysu naftowego w kontekście koncepcji wspólnej polityki energetycznej przed Traktatem z Maastricht. Jest to interesująca część rozprawy, niemniej jednak wydaje się, że zbyt szczegółowo przedstawiona została problematyka eksploatacji ropy naftowej, czy światowego rynku ropy naftowej na tle uwarunkowań historyczno-gospodarczych. W drugim podrozdziale natomiast zaprezentowana została kwestia bezpieczeństwa energetycznego w Traktacie z Maastricht, *Zielonej Księdze Europejskiej strategii na rzecz zrównoważonej, konkurencyjnej i bezpiecznej energii* z 8 marca 2006 r. i Traktacie Lizbońskim. Wątpliwości budzi

zamieszczenie w części rozprawy dotyczącej Euratomu informacji o zawartości traktatu przed krótkim opisem genezy tejże organizacji (s. 111). Mgr Pazdej błędnie pisze o „polityce energetycznej Europy” (s. 146), podobnie w zdaniu: „Ostatnim etapem rozwoju koncepcji bezpieczeństwa energetycznego w Europie - na najwyższym szczeblu prawnym jest Traktat lizboński [...]” (s. 150). W obu przypadkach rzecz dotyczy Unii Europejskiej. Niejasne jest stwierdzenie Doktoranta dotyczące odrzucenia „drugiego traktatu o konstytucji UE” (s. 150). Daleko idącym uproszczeniem jest stwierdzenie, że „Unia Europejska tak jak każde państwo demokratyczne posiada struktury jak Parlament czy Sądownictwo. W Strasburgu i Brukseli obraduje Parlament Europejski, w którego skład wchodzi przedstawiciele wszystkich krajów wspólnoty. W Luksemburgu swoją siedzibę ma Sąd, a dokładniej Europejski Trybunał Sprawiedliwości, czuwający m.in nad legalnością aktów prawnych wydawanych przez organy ustawodawcze Unii, a także rozpatrujący spory i konflikty pomiędzy państwami i podmiotami prawnymi” (s. 99). Ponadto należałoby uzupełnić informacje dotyczące państw członkowskich OPEC (s. 115) według stanu z 2016 r., zgodnie z przyjętą cezurą końcową pracy. Błędem jest nazywanie opublikowanego 10 stycznia 2007 r. dokumentu *Europejska polityka energetyczna* (COM(2007) 1) *Zieloną Księgą* (s. 156), był to Komunikat Komisji do Rady Europejskiej i Parlamentu Europejskiego.

W rozdziale trzecim (*Wymiary wspólnej polityki energetycznej UE*) omówione zostały etapy budowania polityki energetycznej Unii Europejskiej, przy czym dużo miejsca poświęcono kwestii liberalizacji sektora energetycznego. Zaprezentowane zostały cele i priorytety polityki energetycznej, a także zewnętrzny (*Struktura rynku energetycznego i strategia jej zmiany, Dywersyfikacja źródeł surowców energetycznych, Dywersyfikacja dostawców, Współpraca UE z ugrupowaniami międzynarodowymi i państwami trzecimi na rzecz bezpieczeństwa energetycznego*) i wewnętrzny wymiar polityki energetycznej UE oraz problem zarządzania kryzysowego w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa energetycznego. Przy czym w odniesieniu do tej ostatniej części rozdziału należy odnotować zbyt szczegółowe ujęcie kwestii Wspólnej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony, nie do końca korespondujące z zakreślonym problemem badawczym. Wątpliwości budzi powoływanie się przez Doktoranta na schemat „triady celów polityki klimatyczno-energetycznej Unii Europejskiej” (za: I. Miciuła, *Polityka energetyczna Unii Europejskiej do 2030 roku w ramach zrównoważonego rozwoju*, „Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania”, nr 42(2)/2015, s. 58-65), w ramach której wymienione zostały „zmiany klimatu” (s. 179). Trójkąt celów polityki energetycznej obejmuje bezpieczeństwo dostaw, konkurencyjność i zrównoważony rozwój (często formułowany jako uwzględnianie wymogów ochrony środowiska i klimatu).

Daleko idącym uproszczeniem jest stwierdzenie, że „[...] energetyka w UE oparta jest na węglu, a to napotyka na silny sprzeciw ze strony państw członkowskich Europy Zachodniej” (s. 177). Doktorant błędnie pisze o ropociągu Baku-Tbilisi-Cejlon (s. 184), prawidłowa nazwa brzmi: Baku-Tbilisi-Ceyhan. Niepoprawne jest zaliczenie przez mgr Pazdeja Nigerii i Mali do „producentów północno-afrykańskich” surowców energetycznych (s. 185). Ponadto niefortunne jest wyjaśnienie, że „Towary energetyczne pozyskiwane albo wychwytywane bezpośrednio z zasobów naturalnych nazywa się źródłami energii pierwotnej, z kolei towary energetyczne wytwarzane ze źródeł energii pierwotnej w zakładach przetwarzania nazywa się produktami pochodnymi” (s. 199). W powyższym kontekście powinno się używać kategorii „nośniki energii” zamiast „towary energetyczne”.

W rozdziale czwartym (*Systemy regulacyjne rynków energetycznych*) przedstawione zostały systemy regulacji rynków energetycznych, poczynawszy od monopolistycznego sposobu organizacji zaopatrzenia w dobra i usługi w zarządzaniu energetyką, po obecny system regulacji energetyki. Zastrzeżenia do tej części rozdziału dotyczą zbyt szczegółowo opisanych kompetencji prezesa URE. Ponadto w rozdziale dużo miejsca poświęcono omówieniu systemów regulacji w wybranych państwach członkowskich Unii Europejskiej – Francji i Republice Federalnej Niemiec, oraz bezpieczeństwu energetycznemu UE w kontekście relacji z Rosją. Nie można się zgodzić ze stwierdzeniem, że „Polityka energetyczna Francji jest zatem dobrze zdywersyfikowana pod względem kierunków dostaw (ropy naftowej i gazu) oraz paliw (energia konwencjonalna, energia jądrowa i odnawialne źródła energii) [...]” (s. 254). Co to znaczy zdywersyfikowana polityka energetyczna? Dywersyfikacja odnosi się do źródeł energii, dostawców i szlaków dostaw. Doktorant błędnie pisze, że „regulację w sektorze prowadziły przede wszystkim stanowe organy regulacyjne [podkreślenie – BM], które w każdym landzie dysponowały innym zakresem uprawnień” (s. 261). Są to krajowe urzędy regulacji (*Landesregulierungsbehörde*). Daleko idącym uproszczeniem jest stwierdzenie: „Stało się tak po powołaniu w połowie 2005 roku Niemieckiego Regulatora Sektorowego ds. Rynku Energii Elektrycznej - Bundesnetzagentur, na mocy Ustawy energetycznej z 13 lipca 2005 roku. Jego nadzorem objęto tylko działalność sieciową, a w ramach niej największe przedsiębiorstwa, które funkcjonują co najmniej w kilku landach. [...] Wszystkie natomiast mniejsze przedsiębiorstwa, których jest ponad 800, pozostawiono pod nadzorem stanowych organów kontrolnych” (s. 262). Na mocy znowelizowanej w 2005 r. ustawy o gospodarce energetycznej (*Gesetz über die Elektrizitäts- und Gasversorgung, Energiewirtschaftsgesetz*) powołano Federalną Agencję ds. Sieci (*Bundesnetzagentur*; pełna nazwa: *Bundesnetzagentur für Elektrizität, Gas, Telekommunikation, Post und Eisenbahn*), w

miejsce dotychczasowego Urzędu Regulacji Telekomunikacji i Poczty (*Regulierungsbehörde für Telekommunikation und Post*). Federalna Agencja ds. Sieci dzieli z krajami związkowymi kompetencje w dziedzinie regulacji. Krajowe urzędy regulacji są odpowiedzialne za firmy mające mniej niż 100 000 klientów, których sieci dostaw znajdują się w granicach kraju związkowego. Pięć krajów związkowych (Berlin, Brandenburgia, Brema, Szlezwik-Holsztyn, Turynia) przekazało swoje zadania Federalnej Agencji ds. Sieci, która działa w imieniu krajowego urzędu regulacji.

W rozdziale piątym (*Prawne aspekty bezpieczeństwa energetycznego w UE*) szczegółowo została omówiona kwestia prawnego wymiaru bezpieczeństwa energetycznego w Unii Europejskiej. Przedstawione zostały wybrane akty prawne, w tym prawa pierwotnego, jak traktat EWWiS, Traktaty rzymskie (EWG i Euratom), traktaty rewizyjne i akcesyjne, oraz prawa wtórne Unii Europejskiej (regulacje dotyczące dostawy ropy naftowej i produktów ropopochodnych, dostawy węgla i energii jądrowej, regulacje dotyczące energii ze źródeł odnawialnych; akty prawne odnoszące się do transeuropejskich sieci energetyczne (TEN-E), efektywne korzystanie z energii). Powtórzony został błędny zapis dotyczący daty opublikowania Zielonej Księgi *Europejska strategia na rzecz zrównoważonej, konkurencyjnej i bezpiecznej energii* – było to 8 marca 2006 r., a nie jak pisze Doktorant 10 stycznia 2007 r. (s. 296). Doktorant pisząc o regulacjach nakładających na państwa członkowskie obowiązek utrzymywania minimalnych zapasów ropy naftowej lub produktów ropopochodnych przywołuje dyrektywę 2006/67/WE, która została uchylona przez dyrektywę Rady 2009/119/WE z dnia 14 września 2009 r. (s. 304 i n.). Ponadto powołuje się na nieaktualne dane: „Obecnie jednak tylko 6,4% wykorzystywanej w UE energii jest produkowane dzięki odnawialnym źródłom, w tym 4,2% z biomasy i odpadów, 1,5% w elektrowniach wodnych, 0,4% z energii słonecznej, 0,3% z energii wiatru a 0,3% z energii geotermalnej” (s. 318-319). Pochodzą one z połowy pierwszej dekady XXI wieku. Podobna uwaga dotyczy informacji dotyczących programów ramowych Europejskiej Wspólnoty Energii Atomowej w zakresie działań badawczych i szkoleniowych w dziedzinie jądrowej („Obecny - siódmy program ramowy, obejmujący lata 2007–2011 [...]”, s. 316). Zbyt uproszczone jest stwierdzenie, że „Na przełomie marca i kwietnia 2010 r. Nord Stream rozpoczął układanie podwodnego fragmentu gazociągu. Projekt stał się tym samym faktem” (s. 331). Odnotować należy brak precyzji w podawanych informacji dotyczących wydobycia węgla kamiennego w UE: „Stanowi on ok. 18,2% wszystkich używanych w UE surowców energetycznych. Aktualnie w Unii Europejskiej dziewięć państw członkowskich wydobywa węgiel”, (s. 311). Aktualnie,

tn. kiedy? Przykładowo w 2018 r. w pięciu państwach członkowskich UE był wydobywany węgiel kamienny: Polska, Czechy, Niemcy, Wielka Brytania i Hiszpania.

Rozdział szósty (*Stan i perspektywy rozwoju nowych źródeł energii*) poświęcony został rozwojowi odnawialnych źródeł energii w Unii Europejskiej. Zaprezentowane zostało ujęcie definicyjne odnawialnych źródeł energii, ich podział i ocena efektywności energetycznej, jak również plany działań zapobiegawczych i sytuacji nadzwyczajnych oraz inwestycje w odnawialne źródła energii. W rozdziale omówiony został problem zwiększenia efektywności energetycznej poprzez optymalne wykorzystanie odnawialnych źródeł energii oraz perspektywy polityki energetycznej UE. Wydaje się, że Doktorant zbyt dużo uwagi poświęcił technicznym aspektom odnawialnych źródeł energii. Mankamentem jest brak odesłania w przypisie do przywołanego w tekście zasadniczym dokumentu „[...] Zielona Księga: W kierunku europejskiej strategii bezpieczeństwa dostaw energii” (s. 382), który został opublikowany 29 listopada 2000 r., COM(2000) 769 final. Czy plany budowy hydroelektrowni o których pisze Doktorant („Planuje się budowę kolejnych hydroelektrowni w systemie kaskadowym: poniżej Bydgoszczy w rejonie Chełmna, Opalenia i Tczewa, przed Bydgoszczą - w Solcu Kujawskim i Ciechocinku oraz powyżej Włocławka w Płocku i w Wyszogrodzie. Realizacja ma kosztować 2-3 miliardy dolarów, a elektrownie wodne mają dostarczać 5 + 7% obecnego zapotrzebowania na energię elektryczną, co stanowi 30% energii zużywanej w godzinach szczytu”, s. 387), powołując się na publikację: W. M. Lewandowski, *Proekologiczne, odnawialne źródła energii*, Warszawa 2012, s. 78-107, były aktualne do 2016 r. (cezura końcowa przyjęta w pracy)?.

Całość rozważań wieńczy podsumowanie zawierające wnioski z przeprowadzonych badań (*Wnioski*, s. 405-411). Są one w znacznej części poprawne, niemniej jednak ogólna konkluzja, zgodnie z tytułem pracy i pytania badawczymi zawartymi we wstępie, powinna być bardziej spójna. Mgr Pazdej zawarł w tej części pracy opinie i oceny odnoszące się do faktów, zdarzeń i zjawisk nie związanych bezpośrednio z przedmiotem badawczym i wykraczających poza przyjętą cezurę (np. pandemia SARS-CoV-2). Niezrozumiałe jest następujące stwierdzenie Doktoranta: „Nie czułaby się [Europa – BM] szczególnie komfortowo w systemie zdominowanym przez nastawione merkantylnie Chiny, wymagające dużej uległości od słabszych państw. Dlatego nie mogą jej zdobyć, ale jedynie zneutralizować poprzez podział i kooptację kilku jej części” (s. 406). Doktorant słusznie pisze, że „[...] działania [...] w dziedzinie energii są niespójne. Dobrym przykładem mogą być tutaj nitki rurociągu Nordstream”. Niemniej jednak nie można się zgodzić ze zbyt uproszczoną diagnozą w odniesieniu do braku konsekwencji w łączeniu różnych obszarów „polityki z partykularnymi

interesami poszczególnych państw członkowskich. Dlatego trzeba to zmienić pomimo oczekiwań luźniejszych relacji. Trudno odgrywać znaczącą rolę globalnie bez wspólnych mianowników, ponieważ ich brak osłabia skuteczność działania. Tym bardziej, że w polityce do głosu ponownie dochodzi populizm” (s. 409).

Tekst rozprawy uzupełniają liczne tabele, schematy i rysunki, które niewątpliwie uatrakcyjnijają przekaz zawarty w kolejnych częściach pracy.

Należy stwierdzić, struktura dysertacji jest czytelna i zgodna z przyjętą przez Autora konwencją badawczą. Treści zawarte w poszczególnych rozdziałach i podrozdziałach są zasadniczo adekwatne do ich tytułów.

Podstawa źródłowa

Istotnym elementem rozprawy jest bibliografia licząca około 60 stron (s. 412-471). Zgromadzenie tak obszernej bibliografii na temat zagadnień podejmowanych w rozprawie jest efektem badań Doktoranta. Wykorzystane źródła i literatura przedmiotu zostały podzielone na następujące kategorie: 1) źródła, 2) opracowania, 3) prasa, 4) adresy internetowe. Wątpliwości można mieć do nazewnictwa ostatniej z wymienionych kategorii – zasadne wydaje się używanie określenia „źródła internetowe”. Mgr Pazdej zapoznał się z materiałami i dokumentami Unii Europejskiej – prawem pierwotnym i wtórnym w dziedzinie energii (w tym dyrektywami, rozporządzeniami, decyzjami, Komunikatami Komisji Europejskiej, Zielonymi i Białymi Księgami, rezolucjami Parlamentu Europejskiego), z ustawami i rozporządzeniami, komunikatami prasowymi oraz raportami i danymi statystycznymi. Na wykorzystaną w rozprawie literaturę przedmiotu składają się monografie, opracowania zbiorowe i artykuły w czasopismach naukowych. Doktorant sięgnął do rezultatów badań oraz ekspertyz instytutów naukowych i fundacji; przydatne były również materiały publikowane na stronach internetowych prasy (m.in. „The Washington Post”, „The New York Times”, „The Guardian”, „The Wall Street Journal”, „Süddeutsche Zeitung”, „Gazeta Prawna”). Dobór źródeł i literatury przedmiotu oraz ich wykorzystanie jest satysfakcjonujące w odniesieniu do podjętej tematyki badawczej.

Strona formalno-warsztatowa rozprawy

Praca została napisana zrozumiałym językiem; czasem zdarzają się literówki, błędy składniowe i stylistyczne. Poniżej niektóre z nich:

- „[...] jeden z naczelných światowych konsumentów [...]” (s. 15),
- „[...] zostanie zanalizowany [...]” (s. 20),

- „[...] Muller-Kranner [...]” (s. 22), poprawny zapis: Sascha Müller-Kraenner,
- „[...] Związku Sobeckiego [...]” (s. 27), chodzi o Związek Radziecki,
- „[...] próby przewyższenia narodowych celów partykularnych wspólnym interesem energetycznej całej Unii Europejskiej” (s. 71),
- „[...] w rejonie Europy i świata [...]” (s. 91),
- „[...] i Bruneą [...]” (s. 92),
- „Jednakże w pewnym sensie aspekty te zawierały się w modernizacji i restrukturyzacji węgla i stali - jako fundamentalnych surowców energetycznych” (s. 100),
- „Europa musi mieć ambicje i działać w sposób zintegrowany, który będzie pozytywnie promował cele lizbońskie UE” (s. 145),
- „[...] gdyż bezpieczeństwo energetyczne stało się odrębną działalnością” (s. 160),
- „Za pośrednictwem Wspólnoty Energetycznej (utworzonej w październiku 2005 roku) Unii Europejskiej pracuje także nad zintegrowaniem państw sąsiadujących ze swoim wewnętrznym rynkiem energii” (s. 199),
- „Prognozy na najbliższe lata, według których zapotrzebowanie na energię wyniesie: w 2020 r. i 657 EJ w 2025 r., również nie napawają optymizmem” (s. 339),
- K.M. Prońska (s. 266, 268, 270, 273), poprawny zapis: K.M. Pronińska.

Pod względem formalno-warsztatowym rozprawa jest zasadniczo poprawna, aczkolwiek w odniesieniu do części przypisów należy zaznaczyć brak konsekwencji w zapisywaniu tytułów czasopism naukowych w cudzysłowie (np. przypisy 96, na s. 64, przypis 98 na s. 66, przypis 14 na s. 165, przypis 24 na s. 233, przypis 48 na s. 293) i stosowaniu *op. cit.* (np. przypis 15 na s. 108, przypis 18 na s. 109, przypis 36 na s. 119, przypis 40 na s. 121, przypisy 8 i 10 na s. 282, przypis 44 na s. 380), oraz podawanie linków internetowych bez pełnego opisu bibliograficznego (np. przypisy 86, 87, na s. 59, przypis 102 na s. 69, przypis 60 na s. 131, przypis 51 na s. 181). Ponadto brakuje odsyłaczy do cytowanych danych statystycznych (np. s. 58) czy też w odniesieniu do treści zawartych w cudzysłowie (np. s. 114, 281). Odnotować należy brak konsekwencji w używaniu przez Doktoranta czasu przeszłego w np. w odniesieniu do celów polityki energetycznej UE wymienionych w *Zielonej Księdze* z 8 marca 2006 r. (s. 72) czy też pierwszej nitki gazociągu *Nord Stream* (s. 330 i n.). W pracy zdarzają się powtórzenia np. informacja o podpisaniu przez Francję, RFN, Włochy, Belgię, Holandię i Luksemburg w 1951 r. w Paryżu traktatu o powołaniu Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali, pojawia się m.in. na s. 98, 102 i 162. Ponadto w stosunkach międzynarodowych kategorią jest „państwo”, a nie „kraj” (np. s. 15).

Konkluzja

Mgr Mateusz Pazdej przedstawił ważny w sensie poznawczym i praktycznym problem badawczy obejmujący politykę i bezpieczeństwo energetyczne Unii Europejskiej w XXI wieku w wymiarze politycznym, ekonomicznym i prawnym. Znaczenie zagadnienia podkreślone zostało w celu prowadzonych badań i hipotezach badawczych, a ponadto ważność tematyki badawczej wynika z jej aktualności. Doktorant wykazał się znajomością badanej problematyki. W dysertacji widoczny jest duży wysiłek mgr Pazdeja zmierzający do realizacji celów badawczych. Pomimo uwag krytycznych zamieszczonych w niniejszej recenzji należy ogólnie stwierdzić, że rozprawa odpowiada wymogom stawianym pracom promocyjnym na stopień doktora w dyscyplinie nauki o polityce i administracji. W związku z powyższym wnoszę o dopuszczenie rozprawy mgra Mateusza Pazdeja do publicznej obrony.

Beata Nelo